

รายงานการค้นคว้าอิสระ (แผน ข)
ระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้

การศึกษาความเหมาะสมของการใช้ประโยชน์ที่ดิน
ในพื้นที่โครงการพัฒนาป่าไม้โครงการหลวงเลตอ จังหวัดตาก
กรณีศึกษา: บ้านห้วยโป่ง ตำบลแม่ตืน อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก
An Assessment of Community Potential and Strategic Development Pathways Toward
Community Empowerment The Study Of Land Use Suitability In Le-Tor Foret Development
Project Area: A Case Study Of Huai Pong Village,
Mae Tuen Sub-District, Mae Ramat, Tak Province

พิไลพร พิธิสะอาด, รัชชานนท์ สมบูรณ์ชัย¹, ผานิตย์ นาขยัน¹, และ วาสนา วิรุญรัตน์¹

¹ สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้

¹ Geosocial Based Sustainable Development, Faculty of Agricultural Production, Maejo University

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการถือครองที่ดินรายแปลงของเกษตรกรบ้านห้วยโป่ง 2) ศึกษาความเหมาะสมของการใช้ประโยชน์ที่ดินรายแปลง และ 3) หาแนวทางการจัดการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เหมาะสมกับศักยภาพพื้นที่ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างประชาชนบ้านห้วยโป่งจำนวน 142 คน คัดเลือกด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่าชุมชนตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าสามหมื่น ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธาร มีพื้นที่ทั้งหมด 6,951.93 ไร่ การใช้ที่ดินแบ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ป่า ที่อยู่อาศัย พื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น และแหล่งน้ำ โดยพื้นที่เกษตรกรรมมีสัดส่วนมากที่สุด เมื่อตรวจสอบความเหมาะสมของการใช้ที่ดินตามชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ พบว่ามีการใช้ที่ดินที่ไม่เหมาะสมถึงร้อยละ 54.15 ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1A และ 2 และเป็นการปลูกพืชไร่ ชุมชนจึงมีแนวทางอนุรักษ์พื้นที่ป่าและพื้นที่ป่าต้นน้ำ ควบคู่กับการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรให้เป็นเกษตรผสมผสาน ส่งเสริมพืชเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับพื้นที่ และถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตรเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การใช้ที่ดิน การมีส่วนร่วม บ้านห้วยโป่ง

30/05/25

Abstract

This research aimed to: 1) study individual land ownership of farmers in Huai Pong Village, 2) examine the suitability of land use practices, and 3) identify appropriate land-use management approaches based on the area's potential. The study employed a purposive sampling method with 142 participants from Huai Pong Village. Data were collected through interviews, focus group discussions, and spatial analysis using Geographic Information Systems (GIS). The data were analyzed using descriptive statistics, including mean, percentage, and content analysis.

The results revealed that the community is located within the Sam Muen National Reserved Forest, which is considered an important watershed area, covering a total area of 6,951.93 rai. Land use in the area consists of agricultural land, forest areas, residential areas, other land-use areas, and water resources, with agricultural land accounting for the largest proportion. An assessment of land-use suitability based on watershed classification indicated that 54.15% of the land use was unsuitable, particularly in Class 1A and Class 2 watershed areas, where field crop cultivation was predominant.

Therefore, the community has developed guidelines for forest conservation and watershed restoration alongside promoting integrated farming systems. The community also encourages the cultivation of economically suitable crops and the transfer of agricultural knowledge to enhance food security and support sustainable community development.

Keywords: Land Use, Participation, Ban Huai Pong

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

พื้นที่สูงของประเทศไทยครอบคลุมประมาณ 54.97 ล้านไร่ ใน 20 จังหวัด ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร และพื้นที่หุบเขากันดารที่เข้าถึงยาก ส่งผลให้การพัฒนาของภาครัฐดำเนินการได้ไม่ทั่วถึง พื้นที่ดังกล่าวยังประสบปัญหาการทำไร่เลื่อนลอย การบุกรุกพื้นที่ป่า และการใช้ที่ดินที่ไม่เหมาะสมอย่างต่อเนื่อง (สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), 2566) ป่าไม้ถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญต่อระบบนิเวศและเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งในด้านการเป็นแหล่งต้นน้ำ ความอุดมสมบูรณ์ของดิน และที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า อย่างไรก็ตาม พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยลดลงอย่างต่อเนื่อง จากร้อยละ 43.21 ของพื้นที่ประเทศในปี พ.ศ. 2516 เหลือเพียงร้อยละ 31.47 ในปี พ.ศ. 2567 (มูลนิธิสืบนาคะเสถียร, 2567) สาเหตุสำคัญมาจากการขยายพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อรองรับต้นทุนการผลิตและความต้องการด้านรายได้ของประชาชนบนพื้นที่สูง ส่งผลให้เกิดการถางป่าเพื่อปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยเฉพาะข้าวโพดและฝิ่น

โครงการพัฒนาป่าไม้ โครงการหลวงเลอตอ จังหวัดตาก จัดตั้งขึ้นตามภารกิจกรมป่าไม้เพื่อสนองงานพระราชดำริของพระบรมชนกนาถในสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จัดตั้ง

Signature

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงเลอตอ อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก เพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ การบุกรุกขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าวโพด และปัญหาความยากจนควบคู่กับพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง โดยการสร้างความสมดุลในการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการปลูกฝิ่นเป็นพืชเสพติดที่มีกฎหมาย และมีการขยายพื้นที่เพิ่มมากขึ้น จากรายงานของ สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, (2559) อีกทั้งเริ่มมีการแผ้วถางขยายพื้นที่ป่าไม้เพื่อปลูกข้าวโพดเพิ่มมากขึ้นด้วย ในการนี้หม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี ประธานมูลนิธิโครงการหลวง ทรงรับทราบปัญหาเรื่องการปลูกฝิ่นและวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการตัดต้นฝิ่นนั้นไม่ทำให้เกิดความยั่งยืน จึงทรงแนะนำวิธีการของพระบรมชนกนาถิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแนวทางแก่โครงการหลวง ใจความว่า "...การพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวเขา ลดการปลูกฝิ่น และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ลำธาร..." โดยมุ่งเน้นเพื่อดำเนินงานพัฒนาด้านการเกษตรบนพื้นที่สูงด้วยการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการปลูกพืชเมืองหนาวให้ราษฎรชาวเขาในท้องถิ่นทุรกันดารมีอาชีพและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

บ้านห้วยโป่ง หมู่ที่ 10 ตำบลแม่ต๋อน อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก เป็นชุมชนบนพื้นที่สูงที่อยู่ในกรอบแผนดำเนินงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงเลอตอ (ระยะแรก) ซึ่งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าสามหมื่น โดยปัจจุบันชุมชนมีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไม่เหมาะสม โดยมีการเผาเศษวัสดุเหลือใช้เพื่อปลูกพืชเชิงเดี่ยวอย่างกว้างขวาง ขาดองค์ความรู้ด้านการทำเกษตรที่เหมาะสม รวมถึงไม่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกเท่าที่ควรทำให้ชุมชนมีปัญหาด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน ขาดการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและหน่วยงาน (โครงการพัฒนาป่าไม้ โครงการหลวงเลอตอ, 2566)

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาบริบทชุมชนและจัดทำฐานข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินรายแปลงของเกษตรกรด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่และกำหนดแนวทางการใช้ที่ดินที่เหมาะสม อันจะช่วยลดการบุกรุกป่า เพิ่มพื้นที่สีเขียว ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงอย่างมั่นคงและยั่งยืนในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการถือครองที่ดินรายแปลงของเกษตรกรที่บ้านห้วยโป่ง ตำบลแม่ต๋อน อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก
2. เพื่อศึกษาความเหมาะสมการใช้ประโยชน์ที่ดินรายแปลงบ้านห้วยโป่ง ตำบลแม่ต๋อน อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก
3. เพื่อหาแนวทางการใช้ประโยชน์ที่ดินรายแปลงบ้านห้วยโป่ง ตำบลแม่ต๋อน อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก

บททวนวรรณกรรม

1. หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
2. บริบทชุมชนบ้านห้วยโป่ง
3. การใช้ประโยชน์ที่ดิน
4. แนวคิดและทฤษฎีในพระราชดำริด้านทรัพยากรป่าไม้
5. การจัดการที่ดิน
6. การจัดการลุ่มน้ำ

Signature

7. การมีส่วนร่วม
8. ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์
9. แผนปฏิบัติการของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงเลอตอเพื่อความยั่งยืน (ปี 2565-2570)
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกประชากรในการวิจัย คือ เกษตรกรที่มีการถือครองที่ดินรายแปลงในพื้นที่ขอบเขตบ้านห้วยโป่ง หมู่ที่ 10 ตำบลแม่ต๋อน อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก เนื้อที่ประมาณ 6,951.93 ไร่ เพื่อสำรวจข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินรายแปลงของเกษตรกร และทำการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดิน จากนั้นวิเคราะห์ความเหมาะสมการใช้ประโยชน์ที่ดินรายแปลง ประกอบด้วย การจัดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ และแนวทางการใช้ประโยชน์ที่ดินรายแปลง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

- 1) แบบสำรวจ เป็นการเก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน ได้แก่ ชื่อเจ้าของแปลง พืชที่ปลูก พิกัดแปลง จำนวนไร่ของเกษตรกรบ้านห้วยโป่ง หมู่ที่ 10 ตำบลแม่ต๋อน อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก
- 2) เครื่องมือสำรวจ GPS ยี่ห้อ Garmin รุ่น 62SC
- 3) โปรแกรมประยุกต์ GIS ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ในการนำเข้า จัดเก็บ และการวิเคราะห์ข้อมูลประมวลผลแสดงเป็นรูปแบบแผนที่
- 4) การประชุมกลุ่มย่อย เพื่อหาแนวทางการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกร และเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่บ้านห้วยโป่ง หมู่ที่ 10 ตำบลแม่ต๋อน อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก

การเก็บรวบรวมข้อมูล

- 1) การรวบรวมข้อมูลที่ตั้งสถานที่สำคัญต่าง ๆ แนวเขตพื้นที่ป่าไม้ และการใช้ที่ดินเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและปรับปรุงข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน ด้วย GPS และนำเข้าโปรแกรมสารสนเทศ ภูมิศาสตร์ (GIS) ในรูปแบบต่าง ๆ ในพื้นที่บ้านห้วยโป่ง ตำบลแม่ต๋อน อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก
- 2) เก็บรวบรวมข้อมูลภาพถ่ายของบ้านห้วยโป่ง ตำบลแม่ต๋อน อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตากทั้งจากเอกสารหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการจัดบันทึกข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อยกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่ออธิบายประเภทและความเหมาะสมของการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนบ้านห้วยโป่ง แล้วนำมาพิจารณาร่วมกับข้อมูลวิเคราะห์เนื้อหา จัดหมวดหมู่เพื่อกำหนดแนวทางการใช้ที่ดินของชุมชนที่สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชน และระเบียบ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และแผนปฏิบัติการของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงเลอตอเพื่อความยั่งยืน (ปี 2565-2570)
- 3) สทนหากลุ่ม โดยมีการนัดหมายเกษตรกร และเจ้าหน้าที่ผู้ให้ข้อมูล เพื่อการสอบถามและจัดบันทึกข้อมูลในการประชุมกลุ่มย่อยกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อกำหนดแนวทางการใช้ที่ดินของชุมชน

Signature

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. จำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยสายตา (Visual Analysis/Interpretation) การวิเคราะห์ฐานข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินรายแปลงของเกษตรกร โดยให้เจ้าของแปลงสำรวจแปลงของตนเองด้วยเครื่องสำรวจ GPS จากนั้นใช้โปรแกรมประยุกต์ GIS จำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งได้กำหนดประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินไว้ 5 ประเภท ได้แก่ พื้นที่ข้าวนา พื้นที่พืชสวน พื้นที่พืชไร่ พื้นที่ไม้ผล และพื้นที่ไม่ยืนต้น

2. นำฐานข้อมูลทางกายภาพในขอบเขตหมู่บ้านห้วยโป่ง มาวิเคราะห์ความเหมาะสมของการใช้ที่ดิน โดยใช้เกณฑ์ของการจัดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ซึ่งมีปัจจัยในการแบ่งชั้น ปัจจัย 6 ปัจจัย ได้แก่ สภาพภูมิประเทศ (topographic) ระดับความลาดชัน (slope) ความสูงจากระดับน้ำทะเล (elevation) ลักษณะทาง ธรณีวิทยา (geology) ลักษณะปฐพีวิทยา (soil characteristic) และสภาพป่าไม้ที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน มาซ้อนทับกัน ด้วยโปรแกรม GIS โดยใช้คำสั่ง Analysis Tools > Overlay > Union ประมวลผลผลลัพธ์ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลศักยภาพที่เหมาะสม ไปจัดทำแนวทางการพัฒนาต่อไป

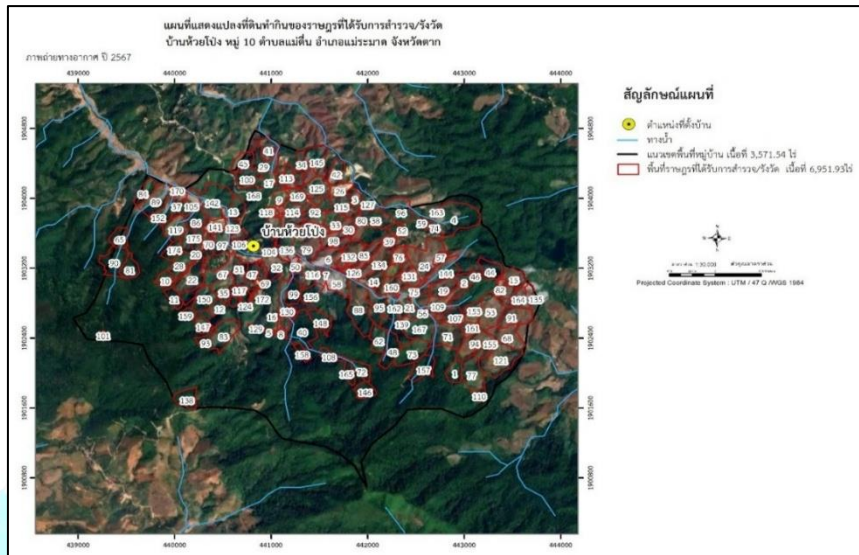
3. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากสังเกต และศึกษา รวบรวมจากเอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการจดบันทึกข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อยกับ กลุ่มเป้าหมาย เพื่ออธิบายประเภทและความเหมาะสมของการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนบ้านห้วยโป่ง แล้วนำมาพิจารณาร่วมกับข้อมูลการวิเคราะห์พื้นที่ทางกายภาพเพื่อกำหนดแนวทางการใช้ที่ดินของชุมชนที่สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชน และระเบียบ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าความเหมาะสมของการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่โครงการพัฒนาป่าไม้โครงการหลวงเลอตอ จังหวัดตาก กรณีศึกษา : บ้านห้วยโป่ง ตำบลแม่ต๋าน อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก โดยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับการถือครองที่ดินรายแปลงของเกษตรกร วิเคราะห์ความเหมาะสมของการใช้ประโยชน์ที่ดิน และกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสมกับทรัพยากรธรรมชาติและบริบทของชุมชน เพื่อให้เกิดการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ผลการสำรวจพบว่า มีเกษตรกรเข้าร่วมการสำรวจทั้งหมด 142 คน ครอบคลุมพื้นที่เกษตรจำนวน 175 แปลงรวมพื้นที่ 3,571.54 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 51.37 ของพื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้าน แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรในสัดส่วนที่ค่อนข้างสูง และมีรูปแบบการถือครองที่ดินกระจายตัวตามบริบทของครัวเรือนและภูมิประเทศในพื้นที่สูง โดยข้อมูลรายแปลงที่ได้ถูกนำมาตรวจสอบร่วมกับผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูลด้านชื่อผู้ถือครอง ตำแหน่งแปลง และประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน

Stuart

ภาพที่ 1 แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินรายแปลงของเกษตรกร บ้านห้วยโป่ง

จากการจำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินรายแปลงของเกษตรกร พบว่า สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภทหลัก ได้แก่ พืชไร่ ข้าวนา เกษตรผสมผสาน ไม้ผล และไม้ยืนต้น ซึ่งแต่ละประเภทมีความแตกต่างกันตามลักษณะภูมิประเทศ ความเหมาะสมของดิน และความต้องการด้านเศรษฐกิจของเกษตรกร

ตารางที่ 1 ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินรายแปลงของเกษตรกร บ้านห้วยโป่ง

ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน	จำนวน (แปลง)	พื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ
พืชไร่	104	1984.42	56.32
ข้าวนา	26	774.14	21.97
ผสมผสาน	22	501.07	14.22
ไม้ผล	19	227.77	6.46
ไม้ยืนต้น	4	36.05	1.02
รวม	175	3,523.45	100

พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนเป็นพืชไร่ จำนวน 104 แปลง มีพื้นที่รวม 1,984.42 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 56.32 ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งถือเป็นรูปแบบการใช้ที่ดินหลักของชุมชน โดยพืชที่ปลูกส่วนใหญ่ประกอบด้วย ข้าวไร่ ข้าวโพด และมันสำปะหลัง สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการผลิตแบบดั้งเดิมของชุมชนในพื้นที่สูงที่ยังคงพึ่งพาการทำไร่เพื่อการยังชีพและสร้างรายได้หลักของครัวเรือน

รองลงมาคือพื้นที่ข้าวนา จำนวน 26 แปลง มีพื้นที่รวม 774.14 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 21.97 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ประเภทนี้มักพบในบริเวณที่มีแหล่งน้ำหรือสภาพพื้นที่เอื้อต่อการกักเก็บน้ำได้ดี ซึ่งการปลูกข้าวนา ยังคงมีความสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและสะท้อนถึงระบบการผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนควบคู่ไปกับการสร้างรายได้

30มว.

สำหรับพื้นที่เกษตรผสมผสาน พบจำนวน 22 แปลง มีพื้นที่รวม 501.07 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 14.22 โดยมีการปลูกพืชหลากหลายชนิดร่วมกัน เช่น กาแฟ อะโวคาโด เสาวรส บุก ขมิ้น มะนาว และข้าวไร่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรของชุมชนจากระบบเชิงเดี่ยวไปสู่ระบบเกษตรที่หลากหลายมากขึ้น การปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวช่วยลดความเสี่ยงด้านรายได้ เพิ่มความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และยังช่วยรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะการปลูกกาแฟอาราบิก้าภายใต้ร่มเงาไม้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดการเกษตรเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ต้นน้ำ

นอกจากนี้ยังพบพื้นที่ไม้ผล จำนวน 19 แปลง มีพื้นที่รวม 227.77 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 6.46 ของพื้นที่ทั้งหมดพืชที่นิยมปลูก ได้แก่ แมคคาเดเมีย อะโวคาโด เสาวรส กล้วย มะม่วง พลับและไม้ไผ่ ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีแนวโน้มสร้างรายได้เพิ่มขึ้นให้กับชุมชน และเหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศของพื้นที่สูง ส่วนพื้นที่ ไม้ยืนต้น มีจำนวนน้อยที่สุดคือ 4 แปลง พื้นที่รวม 36.05 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.02 โดยส่วนใหญ่เป็นการปลูก กาแฟและพริกไทย ในลักษณะพืชหลัก ซึ่งแสดงถึงแนวโน้มของการพัฒนาระบบวนเกษตรที่เริ่มเกิดขึ้นในชุมชน

การใช้ประโยชน์ที่ดินดังกล่าวข้างต้น หากพิจารณาเฉพาะพื้นที่ทำกินถาวร ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 3,523.45 ไร่ หรือร้อยละ 50.68 ของพื้นที่ศึกษา ซึ่งมีการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบปลีกล้อยลงไปอีก 5 รูปแบบ ซึ่งหากเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์ที่ดินใน 5 รูปแบบย่อย ของพื้นที่กินถาวร พบว่า เป็นพื้นที่ปลูกพืชไร่ มากที่สุด 1,984.42 ไร่ หรือร้อยละ 28.54 รองลงไปคือ พื้นที่นาข้าว 774.14 ไร่ หรือร้อยละ 11.14 พื้นที่ผสมผสาน 501.07 ไร่ หรือร้อยละ 7.21 พื้นที่ไม้ผล 227.77 ไร่ หรือร้อยละ 3.28 และพื้นที่ไม้ยืนต้น 36.05 ไร่ หรือร้อยละ 0.52 ตามลำดับ

ตารางที่ 2 ความเหมาะสมของการใช้ที่ดินประเภทที่ทำกินถาวร

พื้นที่ทำกินถาวร	การใช้ที่ดินเหมาะสม		การใช้ที่ดินไม่เหมาะสม		รวมพื้นที่ (ไร่)
	พื้นที่(ไร่)	ร้อยละ	พื้นที่(ไร่)	ร้อยละ	
1.พื้นที่พืชไร่	-	-	1,984.42	28.54	1,984.42
2.พื้นที่นาข้าว	-	-	774.14	11.14	774.14
3.พื้นที่ผสมผสาน	-	-	501.07	7.21	501.07
4.พื้นที่ไม้ผล	-	-	227.77	3.28	227.77
5.พื้นที่ไม้ยืนต้น	-	-	36.05	0.52	36.05
รวมพื้นที่ (ไร่)	-	-	3,523.45	-	3,523.45

เมื่อพิจารณาภาพรวมของผลการวิจัย พบว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินของบ้านห้วยโป่งยังคงเน้นการปลูกพืชไร่เป็นหลัก แต่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบเกษตรผสมผสานและการปลูกพืชเศรษฐกิจที่มีมูลค่าสูงมากขึ้น โดยเฉพาะกาแฟอาราบิก้าและไม้ผลเมืองหนาว ซึ่งมีความเหมาะสมกับภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศของพื้นที่ นอกจากนี้ การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนร่วมกับระบบ GIS ยังช่วยให้เกิดฐานข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีความชัดเจนสามารถนำไปใช้วางแผนการจัดการที่ดิน การพัฒนาอาชีพ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนในอนาคต

30/05/25

อภิปรายผล

ผลการศึกษาความเหมาะสมของการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่โครงการพัฒนาป่าไม้โครงการหลวงเลอตอ จังหวัดตาก กรณีศึกษาบ้านห้วยโป่ง ตำบลแม่ตื่น อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก พบว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบริบทเชิงกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์ปกากะญอ ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่สูงและพึ่งพาการเกษตรเป็นอาชีพหลัก โดยพื้นที่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าสามหมื่น และอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นคุณภาพ 1A และชั้น 2 ที่มีความลาดชันสูงและมีข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และที่อยู่อาศัย อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังคงจำเป็นต้องใช้พื้นที่ดังกล่าวเพื่อการดำรงชีพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการใช้ที่ดินในพื้นที่สูงไม่สามารถพิจารณาเฉพาะความเหมาะสมเชิงกายภาพได้ แต่ต้องคำนึงถึงบริบท “ภูมิสังคม” ของชุมชนร่วมด้วย สอดคล้องกับแนวพระราชดำริเรื่อง “ภูมิสังคม” ที่เน้นให้การพัฒนาสอดคล้องกับภูมิประเทศ วิถีชีวิต ความเชื่อ และวัฒนธรรมของประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่เหมาะสมและยั่งยืน

การวิเคราะห์ความเหมาะสมของการใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่าพื้นที่ร้อยละ 54.15 มีการใช้ที่ดินไม่สอดคล้องกับมาตรการการใช้ที่ดินในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ โดยเฉพาะพื้นที่เกษตรกรรมที่ตั้งอยู่ในเขตลุ่มน้ำชั้น 1A ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารที่ควรได้รับการอนุรักษ์ ผลดังกล่าวสะท้อนถึงข้อจำกัดของชุมชนบนพื้นที่สูงที่มีพื้นที่ราบจำกัด และมีความจำเป็นต้องขยายพื้นที่ทำกินเพื่อรองรับการดำรงชีวิต สอดคล้องกับการศึกษาของ ไพโรจน์ โลกนิยม (2551) ที่ระบุว่า ความไม่มั่นคงด้านสิทธิในที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างไม่เหมาะสม เนื่องจากประชาชนขาดความมั่นใจในการถือครองที่ดิน จึงไม่กล้าลงทุนในระบบเกษตรแบบยั่งยืนหรือการปลูกไม้ยืนต้น อีกทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาของ ทศพร มุจรินทร์ และคณะ (2558) ที่พบว่า ชุมชนบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่ประสบปัญหาการขาดเอกสารสิทธิในที่ดิน ประกอบกับข้อจำกัดด้านระบบชลประทานและสภาพพื้นที่ลาดชัน ทำให้เกษตรกรนิยมปลูกพืชไร่เชิงเดี่ยว โดยเฉพาะข้าวโพด ซึ่งก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการชะล้างพังทลายของดินและการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ในด้านกระบวนการจัดการทรัพยากรที่ดิน ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินรายแปลง เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ประชาชนเข้าใจขอบเขตพื้นที่ของตนเองและร่วมกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์ที่ดินได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของ William Erwin (1976) ที่กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาของตนเอง รวมถึงแนวคิดของ วชิรวัชร งามละม่อม (2559) ที่ระบุว่า การมีส่วนร่วมช่วยให้เกิดความโปร่งใส ความร่วมมือ และการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ แนวทางการจัดการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน โดยเฉพาะการส่งเสริมการปลูกกาแฟอาราบิก้าในระบบวนเกษตรและการปลูกภายใต้เรือนยอดไม้ป่าธรรมชาติ ถือเป็นรูปแบบการใช้ที่ดินที่เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่สูงและช่วยลดผลกระทบต่อระบบนิเวศต้นน้ำ ทั้งยังสามารถสร้างรายได้เสริมให้แก่ครัวเรือนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) (2565) ที่เสนอให้มีการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินบนพื้นที่สูงโดยคำนึงถึงศักยภาพเชิงนิเวศ ควบคู่กับการส่งเสริมระบบเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาความเหมาะสมของการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่โครงการพัฒนาป่าไม้โครงการหลวงเลอตอ จังหวัดตาก กรณีศึกษาบ้านห้วยโป่ง ตำบลแม่ตื่น อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก พบว่า พื้นที่ศึกษามีลักษณะเป็นพื้นที่สูง ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าสามหมื่น อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นคุณภาพ 1A และชั้น 2 มีความลาดชันสูงและมีข้อจำกัดด้านทรัพยากรดินและน้ำ ส่งผลให้การใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนมีความสัมพันธ์กับสภาพภูมิประเทศและวิถีชีวิตของชุมชนชาติพันธุ์ปกากะญอ ซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก

การจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่า บ้านห้วยโป่งมีพื้นที่ทั้งหมด 6,951.93 ไร่ แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ พื้นที่ทำกินถาวร พื้นที่ป่า พื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น และแหล่งน้ำ โดยพื้นที่ทำกินถาวรมีสัดส่วนมากที่สุด จำนวน 3,523.45 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 50.68 ของพื้นที่ทั้งหมด รองลงมา ได้แก่ พื้นที่ป่าดิบเขาและป่าพื้นต่ำตามธรรมชาติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนยังคงพึ่งพาทรัพยากรที่ดินเพื่อการดำรงชีพและการเกษตรเป็นสำคัญ

การวิเคราะห์ความเหมาะสมของการใช้ที่ดินโดยใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) และการวิเคราะห์ซ้อนทับข้อมูลเชิงพื้นที่ พบว่า พื้นที่จำนวน 3,764.27 ไร่ หรือร้อยละ 54.15 มีการใช้ประโยชน์ที่ดินไม่เหมาะสมตามมาตรการการใช้ที่ดินในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ โดยเฉพาะพื้นที่เกษตรกรรมในเขตลุ่มน้ำชั้น 1A ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารที่ควรสงวนรักษา ขณะที่พื้นที่ใช้ประโยชน์ที่ดินเหมาะสมมีจำนวน 3,187.66 ไร่ หรือร้อยละ 45.85 ของพื้นที่ทั้งหมด

สำหรับแนวทางการจัดการใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่า ชุมชนเสนอให้มีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำ ส่งเสริมการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ลาดชัน เช่น การปลูกหญ้าแฝก การทำขั้นบันได และการปลูกพืชคลุมดิน รวมทั้งสนับสนุนการปลูกกาแฟอาราบิก้าในระบบวนเกษตรและภายใต้เรือนยอดไม้ป่าธรรมชาติ ซึ่งเป็นแนวทางที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ สามารถสร้างรายได้ควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และช่วยให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการดำเนินการค้นคว้าอิสระครั้งนี้ ผู้ค้นคว้าขอให้ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องดังนี้

- 1) ด้านการส่งเสริมและพัฒนา สามารถนำข้อมูลจากการวิเคราะห์ความเหมาะสมการใช้ประโยชน์ที่ดินไปวางแผนขับเคลื่อนในการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา ตามหลักการวิธีการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินบนพื้นที่สูงร่วมกับชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อเป็นเครื่องมือการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนได้อย่างแม่นยำถูกต้องต่อไป
- 2) ควรส่งเสริมให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่มีความเปราะบางทางด้านพื้นที่ โดยเฉพาะบนพื้นที่สูง ควรส่งเสริมด้านความรู้และความเข้าใจต่อการดำเนินวิถีชีวิต รวมถึงการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 3) การจัดการพื้นที่ของแต่ละชุมชนควรส่งเสริมและพัฒนาให้มีความเหมาะสมตามสภาพของภูมิและสังคมนั้น ๆ เพื่อไม่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 4) การวางแผนเพื่อการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดินของประชาชนที่อาศัยในพื้นที่สูง ควรมีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ให้ชัดเจน และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อให้ประชาชนผู้อยู่อาศัยได้ทราบถึงขอบเขตพื้นที่ของตนเอง รวมถึงการใช้ประโยชน์ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่เขตอนุรักษ์หรือพื้นที่ที่มีความสำคัญ

30/05/25

5) ควรส่งเสริมและสร้างความเข้าใจในการป้องกันการทำลายของพื้นที่ ที่เกิดจากการทำการเกษตรในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการพังทลายของหน้าดินในเขตพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง อาทิเช่น การส่งเสริมการใช้หญ้าแฝก การปลูกพืชคลุมหน้าดิน เพื่อป้องกันการพังทลายหน้าดิน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณผู้นำชุมชน และประชาชนชาวชุมชนบ้านห้วยโป่งทุกท่านที่ช่วยให้ข้อมูลที่เป็นและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษารุ่นนี้เป็นอย่างยิ่ง ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ของโครงการพัฒนาป่าไม้โครงการหลวงเลอตอ และเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงเลอตอ จังหวัดตาก ที่ช่วยสนับสนุนให้การศึกษาครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบคุณมูลนิธิชัยพัฒนาและหลักสูตรการพัฒนภูมิสังคมอย่างยั่งยืน ที่ได้สนับสนุนทุนการศึกษาและทุนวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณอาจารย์ที่ปรึกษาทุกท่านที่ให้คำแนะนำ รวมถึงพระคุณบิดามารดา และครอบครัวที่ร่วมให้พลังใจในการทำงานครั้งนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- โครงการพัฒนาป่าไม้ โครงการหลวงเลอตอ. 2566. รายงานประจำปีงบประมาณ 2566 สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 4 (ตาก). ตาก: กรมป่าไม้.
- ทศพร มุลรัตน์, สุรพี โพธิสาราช และ เขียวลักษณ์ พุ่มวิเชียร. 2558. การจัดหาพื้นที่ทางการเกษตร และที่อยู่อาศัยตามมติทางกฎหมายของผู้ด้อยโอกาสบนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงราย. วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 8(ฉบับพิเศษ), 190 – 206.
- ไพโรจน์ โลกนิยม. 2551. มาตรการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและเขตพื้นที่ป่าไม้. กรุงเทพฯ: รายงานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- มูลนิธิสืบนาคะเสถียร. 2567. สถานการณ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมไทย 2566. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://www.seub.or.th/bloging/work/2014-113/> (5 มีนาคม 2568). วชิรวัชร งามละม่อม. 2559. ทฤษฎีการมีส่วนร่วม. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา https://learningofpublic.blogspot.com/2016/02/blog-post_79.html (8 มีนาคม 2568).
- สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. 2559. รายงานการสำรวจปีประจำปี 2558 -2559. กรุงเทพฯ: สถาบันสำรวจและติดตามการปลูกพืชเสพติด, สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด.
- สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน). 2565. แผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาพื้นที่สูง แบบโครงการหลวงระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 – 2570). เชียงใหม่: สถาบันวิจัยและพัฒนา พื้นที่สูง (องค์การมหาชน).
- สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน). 2566. เกี่ยวกับสภาพพื้นที่สูง. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://www.hrdi.or.th/about/Highland> (28 กันยายน 2567).
- William, E. 1976. Electoral Participation in a Low Stimulus Election. Rural Development, 4(1), 111–124.

สืบค้นข้อมูลเล่มการค้นคว้าอิสระฉบับสมบูรณ์

ได้ที่ เว็บไซต์ .....

Link: <http://.....>

Signature